

מכות דף ט"ז

מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בלאו הגמרא הביאה, שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש מתי שאין בו מעשה ובהתראת ספק
מתחייבים על לאו הניתק לעשה, וביארה שנחלקו
בזה לשיטתם בענין התראת ספק. וכעת אומרת הגמרא, שגם מחלוקתם לענין
לאו שאין מעשה, תלויה האם התראת ספק שמה התראה. ומביאה הגמרא ששנינו,
האומר שבועה שאוכל ככר זה היום, ועבר היום ולא אכלה וביטל בשב ואל תעשה
את שבועתו, אמרו רבי יוחנן וריש לקיש, שאינו לוקה. רבי יוחנן אומר, שאינו
לוקה בגלל שזה לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו,
וריש לקיש אומר, אינו לוקה משום שזה התראת ספק, וכל התראת ספק לא
נחשבת התראה.

אומרת הגמרא, שרבי יוחנן וריש לקיש דייקו את דבריהם בדברי רבי יהודה,
ששנינו בברייתא, נאמר: "ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר",
בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקין עליו, דברי רבי יהודה.
ואיסור נותר הוא לאו שאין בו מעשה והתראתו התראת ספק, רבי יוחנן דייק,
שהיה צריך ריבוי מיוחד לפוטרו, ובלי זה היה לוקה, אם כן התראת ספק שמה
התראה. וריש לקיש דייק שהיה צריך ריבוי מיוחד לפוטרו, ובלי זה היה לוקה, אם
כן לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.

ספק מי אביו והכה את שניהם שואלת הגמרא על רבי שמעון בן לקיש, מדוע לא
למד מהמשנה, שהתראת ספק שמה התראה? מתרצת
הגמרא, שהוא סובר כמו התנא הלומד בדברי רבי יהודה, שהתראת ספק לא שמה
התראה. ששנינו, מי שגירש את אשתו, ונישאת וילדה ספק בן תשע לראשון,
ספק בן שבע לאחרון, הכה זה וחזר והכה זה בשתי התראות שכל אחת היא התראת
ספק, קילל זה וחזר וקילל זה, הכה שניהם בבית אחת או קילל שניהם בבית אחת
חייב. רבי יהודה אומר, בהתראה אחת בתוך כדי דיבור¹⁸¹, חייב, בזה אחר זה
פטור.

לאו שאין בו מעשה שלוקים עליו שואלת הגמרא, על רבי יוחנן, מדוע לא למד מהמשנה,
שלא שאין בו מעשה אין לוקין עליו? מתרצת הגמרא,
שהוא סבר כפי שאמר רב אידי בר אבין, בשם רב עמרם שאמר רבי יצחק בשם רבי
יוחנן, רבי יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי, כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש
בו מעשה לוקין עליו, לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. חוץ מן הנשבע, ומימר,
והמקלל את חבירו בשם של הקדוש ברוך הוא. שואלת הגמרא, והרי בין לרבי

181 דהויא לה התראת ודאי, דממה נפשך אחד מהם אביו. רש"י.

שמעון בן לקיש, ובין לרבי יוחנן, יש סתירה בדברי רבי יהודה? מתרצת הגמרא, שרבי שמעון בן לקיש יתרץ, שיש שתי תנאים שנחלקו מה דעת רבי יהודה. ורבי יוחנן יתרץ, שרבי יהודה סבר שלא שאין בו מעשה לוקין עליו, ובשם רבו רבי יוסי הגלילי אמר, שאין לוקין עליו.

הנוטל הם על הבנים ושלחה למדנו במשנה, הנוטל אם על הבנים, רבי יהודה אומר, לוקה ואינו משלח, משום שלמד לא תקח האם אלא שלחנה קודם לקיחה ולא שקדמו עשה הוא. וחכמים אומרים, משלח ואינו לוקה, בגלל שהחויב על השילוח נאמר אחר לא תקח, ויש כאן לאו הניתק לעשה. זה הכלל, כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, אין חייבין עליה אלא יקיים העשה ויפטר.

אין בכלל לאו הניתק לעשה שחייב בבטול העשה אלא שילוח ואונס אמר רבי יוחנן, אף על גב שאמרה המשנה זה הכלל, ומשמע שכל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שוות לזו, אין לנו אלא מצווה זו של שילוח הקן, ועוד אחרת, שרק בהם ילקה על ידי ביטול העשה. אמר לו רבי אלעזר, היכן המקום השני, אמר לו שיחפש וימצא. חיפש ומצא, ששנינו בברייתא, אונס שגירש, אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה. ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר. ואם כן, בישראל תלוי פטורו של מלקות בקיום העשה. שואלת הגמרא, שרק לפי מי שסובר שאם לא קיימו לוקה, מצינו מלקות כשלא קיימו, אבל לפי מי שסובר שרק כשביטלו לוקה לגבי שילוח הקן, אם שחט את האם ביטל את העשה, וילקה. אבל באונס, איך יכול לבטל את העשה, אם יהרג את האישה, לא ילקה כי דינו מיתה, והדין הוא ש'קים ליה בררבה מיניה'¹⁸²? אמר רב שימי מחזנא, כגון שקיבל בשבילה קידושין מאחר.

אונס שהדיר עצמו מאשתו על דעת רבים לוקה אמר רב, אם היא מינתה אותו לשליח, היא המבטלת, ואם היא לא מינתה אותו לא תתקדש על ידי קבלתו? אלא אמר רב שימי מנהרדעא, כגון שהדירה ברבים. אומרת הגמרא שזה מתרץ, רק לפי מי שסובר שנדר שהודר ברבים אין לו הפרה, אבל מה יאמר מי שסובר שיש לו הפרה? אומרת הגמרא, שישבור שמדובר כשמדירה על דעת רבים. שהרי אמר אמימר, שההלכה היא שנדר שהודר ברבים יש לו הפרה. אבל אם מצא בה עון שאסורה לו¹⁸³, והדירה על דעת רבים ועל דעת בית דין, אין לו הפרה.

המשלם אינו לוקה שואלת הגמרא, האם אין עוד מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שילקה עליהם, הרי גזל שאמרה התורה "ולא תגזל" ואם גזל "והשיב את הגזלה" וכן משכון, שאמרה התורה "לא תבא

¹⁸² ואם הרגה בשוגג, היינו כמו מתה מאליה כיון דהרגה שלא במתכוין. תוס'.
¹⁸³ כך פרש"י. אבל תוס' פ' שאם מצא בה עון אינו מצווה לקיימה, ומדובר שאמר קונם תשמישך עלי.

אֶל בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבָטוֹ" הַיָּשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֲבוֹט כְּבֹא הַשָּׁמֶשׁ¹⁸⁴, וְשִׁיךְ בָּהֶם קִימּוֹ וְלֹא קִימּוֹ, וּבִיטְלוּ וְלֹא בִיטְלוּ? מִתְרַצֵּת הַגִּמְרָא, כִּיּוּן שְׁחִיב לְשֵׁלֶם, אִינּוּ לֹקָה¹⁸⁵. מִקְשָׁה רַבִּי זִירָא, הֲרִי אִם שֶׁרֶף מִשְׁכּוֹן שֶׁל גֵּר בַּחַיּוֹ, כִּיּוּן שֶׁהִגֵּר אֵין לוֹ יוֹרְשִׁין אֵין כֵּאֵן תְּשֻׁלוּמִים וְיִלְקָה עַל הַבִּיטוּל? עֲוֹנָה הַגִּמְרָא, שֶׁהַשּׁוֹרֵף חִיב לְשֵׁלֶם עַל הַמִּשְׁכּוֹן, וְלֹכֵן לֹא חִיב מִלְּקוֹת. וְהִטְעָם שֶׁבִסּוֹף לֹא מִשְׁלֵם, הוּא מִשּׁוּם שֶׁהַשִּׁיעֲבוֹד שֶׁל הִגֵּר פִּקְעָה.

הַמְּפָרִישׁ פֶּאֶה מִן הָעִיסָה שְׁוֹאֵלֶת הַגִּמְרָא¹⁸⁶, הֲרִי לִגְבִי פֶאֶה, אִמְרָה הַתּוֹרָה "לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת" "לְעֲנִי וְלִגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם" וְהַמִּשְׁמָעוֹת הֵיא לֹא תִכְלֶה, וְאִם כִּלִּית יֵשׁ עֲשֵׂה לְעֹזֹב. וְאִם יִטְחֹן אֶת הַחִיטִּים בִּיטֵל אֶת הָעֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁשֵּׁנִינוּ בִּבְרִייתָא, מִצּוֹת פֶּאֶה לְהַפְרִישׁ מִן הַקְּמָה, לֹא הַפְרִישׁ מִן הַקְּמָה מְפָרִישׁ מִן הָעוֹמְרִין, לֹא הַפְרִישׁ מִן הָעוֹמְרִין מְפָרִישׁ מִן הַכְּרִי עַד שֶׁלֹּא מִירַח, מִירַחוֹ וְנִתְחַיֵּב בַּמַּעֲשֶׂה, מַעֲשֶׂה תִּחְלֶה אֶת הַכְּרִי, וְאַחֵר כֵּךְ נֹתֵן לוֹ הַפֶּאֶה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת הָעֲנִי, שֶׁהִלְקֵט וְהִשְׁכַּחַהּ וְהַפֶּאֶה פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֶׂה, וְזֶה הִבִּיאַן לִידֵי חַיִּיב? מִתְרַצֵּת הַגִּמְרָא, שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן יִסְבּוֹר כְּרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל שֶׁאָמַר, אָף מְפָרִישׁ מִן הָעִיסָה. שְׁוֹאֵלֶת הַגִּמְרָא, הֲרִי גַם לְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל שִׁיךְ לְבִטֵּל כְּשִׂיאֵכֵל אֶת הָעִיסָה?

לֹכֵן אִמְרַת הַגִּמְרָא, שֶׁהַמָּקוֹם הַשֵּׁנִי, הוּא פֶּאֶה וְלֹא אֹנֶס. כִּיּוּן שֶׁרֶק לְדַבֵּר הַרְשׁוֹת, נִדָּר שֶׁעַל דַּעַת רַבִּים אֵין לוֹ הַפְּרָה, אֲבָל לְדַבֵּר מִצְוָה, כְּגוֹן כֵּאֵן, שֶׁכֵּל יִמִּי יֵשׁ לוֹ מִצְוָה לְהַחֲזִיר, יֵשׁ לוֹ הַפְּרָה. כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ שֶׁרַב אַחָא הַדִּיר מִלְּמַד תִּינוּקוֹת שֶׁהִיָּה מַכָּה אוֹתָם יוֹתֵר מִדָּאִי, שֶׁלֹּא יִלְמַד תִּינוּקוֹת, וְהַחֲזִירוּ רַבִּינָא מֵאַחֵר וְלֹא הִיָּה אַחֵר טוֹב כְּמוֹהוּ.

הָאוֹכֵל נְבִילוֹת וְטִרְפוֹת אָמַר רַב יְהוּדָה, הָאוֹכֵל תּוֹלַעַת הַנִּמְצָאָת בְּכִרּוֹב¹⁸⁷ מִלְּקִים שְׁקִצִּים וְרַמְשִׁים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "הַשֶּׂרֶץ הַשֶּׂרֶץ עַל הָאָרֶץ". וְאָף דֵּן לְמִלְּקוֹת אָדָם שֶׁאֵכֵל אֶת אוֹתָהּ תּוֹלַעַת. אָמַר אַבִּי, בִּלְע שֶׁרֶץ הַמִּים לֹקָה אַרְבַּעָה, שְׁנֵי לְאוּיִן כְּתוּבִין בְּשֶׁרֶץ הַמִּים, וְשְׁנֵי לְאוּיִן כְּתוּבִין בְּשֶׁרֶץ סֹתֶם. בִּלְע נִמְלָה חִיָּה, הוֹאִיל וּבְרִיָּה שְׁלִימָה הִיא אֲכִילָתָהּ בְּכָל שְׁהוּא, וְלֹקָה חֲמֵשׁ, מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ¹⁸⁸, צִרְעָה – לֹקָה שֵׁשׁ, חֲמֵשׁ מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְאַחַד מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. אָמַר רַב אַחָאִי, הַמִּשְׁהָה אֶת נִקְבֵּיוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלֹא תִשְׁקָצוּ". אָמַר רַב בִּיבִי בֶר אַבִּי, הַמִּקְיֵז דָּם בִּקְרֵן בַּמִּצִּיצָה, עוֹבֵר מִשּׁוּם "וְלֹא תִשְׁקָצוּ".

¹⁸⁴ מִשְׁכּוֹן מִשְׁכַּחַת לֶה בִּיטְלוּ שֶׁשֶּׁרְפוֹ. רִש"י.

¹⁸⁵ כְּתָבוּ הַתּוֹס' שְׁאֵין הַכוּוּנָה, שֶׁלֹּא חִיב מִמּוֹן וּמִלְּקוֹת, שֶׁאִם כֵּן הִיָּה צָרִיךְ לְלִקּוֹת וְלֹא לְשֵׁלֶם, אֲלֵא שְׁנִיפְטָר בְּתִשְׁלוּמִים.

¹⁸⁶ עֲמוּד ב'

¹⁸⁷ רִש"י. אֲבָל תּוֹס' פִּי' שׁוּזָה דֵּג קָטָן שֶׁנִּמְצָא בַּמַּחְרִישָׁה, שֶׁאָף שֶׁאִילּוּ הִיָּה בְּמִים כְּשֶׁר, בְּאִדְמָה אֲסוּר.

¹⁸⁸ שְׁנֵי לְאוּיִן הַכְּתוּבִין בְּשֶׁרֶץ סֹתֶם, כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁתִּי, וְשְׁלֹשָׁה לְאוּיִן הַכְּתוּבִין בְּשֶׁרֶץ הָאָרֶץ בְּתוֹרַת כַּהֲנִים. רִש"י.

אמר רבא בר רב הונא, מיעך וכיתת תשעה נמלים וביטלן מתורת בריה, והביא אחד חי¹⁸⁹ והשלימן לכזית לוקה ששה, חמשה משום בריה ואחד משום כזית נבילה, שכשבולעו הוא מת, ומצטרף לכזית נבלה. ורבא אמר בשם רבי יוחנן, אפילו שנים מרוסקין והוא, אם גדולים הן להיות כזית בין שלשתם. רב יוסף אמר, אפילו אחד והוא. אומרת הגמרא שלא נחלקו, אלא שרב הונא דיבר על גדולות, ורבי יוחנן ורב יוסף דיברו על קטנות.

אכל טבל ומעשר
ראשון

אמר רב, אכל טבל, שהופרשו כל מעשרותיו חוץ ממעשר עני, לוקה¹⁹⁰. אומרת הגמרא, שדבר זה הוא כרבי יוסי, ששנינו בברייתא, אמר רבי יוסי, יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר, הורמה ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון, מעשר ראשון ולא מעשר שני, ואפילו מעשר עני מנין? כיוון שנאמר: "לא תוכל לאכל בִּשְׂעָרֶיךָ", ובהמשך נאמר: "וְאָכְלוּ בִּשְׂעָרֶיךָ וְשָׂבְעוּ", מה שם מעשר עני¹⁹¹, אף בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו למעשר עני, שעליו נאמר "לא תוכל לאכול".

האם מעשר עני טובלו

אמר רב יוסף, שנחלקו בכך התנאים, ששנינו רבי אליעזר אומר, אין צריך לקרות מספק שם מעשר עני על דמאי¹⁹², וחכמים אומרים, קורא את השם ואינו צריך להפריש¹⁹³. לכאורה מחלוקתם היא, שרבנן סברו, שאם ודאי לא הפריש מעשר עני, טובלו. ורבי אליעזר סובר שודאי אינו טובלו? שאל אותו אביו, אם כך מדוע לא חלקו לגבי טבל ודאי? לכן אומרת הגמרא, שכולם סוברים שמעשר עני טובל, אלא שבדמאי סבר רבי אליעזר, שכיוון שמעשר עני אין בו איסור אכילה, אלא רק גזל עניים, עמי הארץ מפרישים אותו¹⁹⁴. ורבנן סוברים שמכיוון ויש בכך טורח לא מפריש.

189 פ' מת שלם ולא חי ממש, שהרי אינו נבילה. תוס'.

190 ואף על גב דמעשר עני אין בו קדושה, שהרי לזרים נאכל, ובכל מקום אפילו הכי טביל. רש"י.

191 שנאמר בענין השנה השלישית "לגר ליתום ולא למנה".

192 נאמר במסכת סוטה שיוחנן כהן גדול שלח בכל גבול ישראל וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות חוץ מתרומה גדולה, אמר לישראל, בניי כשם שהתרומה במיתה כך הטבל במיתה, עמד ותיקן, הלוקח מעם הארץ יפריש כל המעשרות, ומעכבן לעצמו, ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים, ומעשר שני אוכלו בירושלים.

193 ומכיון שקרא עליו שם יצא הכרי מתורת טבל; ושאר המעשרות הוא צריך להפריש על כרחך, לפי שצריך להפריש ממעשר ראשון, תרומת מעשר וליתנה לכהן, שהיא במיתה לזרים ומעשר שני צריך להעלותו לירושלים ולאכלו.

194 אפילו שמעשר ראשון לא מפרישים, כדי שלא יתחייבו בתרומת מעשר, שעונשה מיתה, ומעשר שני גם לא מפרישים, שלא יתחייבו לעלות לירושלים. רש"י.